

TERESA VAN ÁVILA

HET
INNERLIJKE
KASTEEL

De zeven kamers naar het goddelijke



AnkhHermes

Oorspronkelijke titel: *The Interior Castle (New Translation and Introduction by Mirabai Starr)* uitgegeven door Riverhead Books, een onderdeel van de Penguin Group, New York, Verenigde Staten

Vertaling Hanneke Norbruis
Omslag Villa Grafica
Binnenwerk Stampwerk
NUR 728

ISBN 9789020223743
ISBN e-book 9789020223750
ISBN audioboek 9789020223767

© 2003 Mirabai Starr
© 2026 Uitgeverij AnkhHermes, onderdeel van VBK|media, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden gereproduceerd, op welke manier dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever. Teksten datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Uitgeverij AnkhHermes vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

www.ankh-hermes.nl

Inhoud

Introductie door Mirabai Starr	9
Introductie door Hanneke Norbruis	31
Voorwoord	33
Eerste verblijf	35
Tweede verblijf	53
Derde verblijf	63
Vierde verblijf	79
Vijfde verblijf	103
Zesde verblijf	133
Zevende verblijf	219
Nawoord	251
Dankwoord Mirabai Starr	253
Dankwoord Hanneke Norbruis	255

Voor mijn moeder, Susanna Starr, met al mijn liefde
– Mirabai Starr

Voor mijn moeder Joke Norbruis-Hoytink († 2025)
– Hanneke Norbruis

Introductie door Mirabai Starr

Er is een geheime plek. Een stralend heiligdom. Zo echt als je eigen keuken. Nog echter. Opgetrokken uit de puurste elementen. Overvloeiend van duizend-en-een mooie dingen. Wereld in werelden. Bossen, rivieren. Fluwelen spreien over donsdekens geworpen, fonteinën bubbelend onder een baldakijn van sterren. Weelderige bossen, oneindige bibliotheken. Een wijnkelder die zo'n zoete roes biedt dat je nooit meer nuchter zult zijn. Een helderheid zo volkomen dat je nooit meer iets zult vergeten.

Dit schitterende toevluchtsoord is in jou. Ga naar binnen. Verbrijzel de duisternis die de deuropening verhult. Stap om de giftige adders heen die rond je voeten kronkelen om je van je pad af te brengen. Wees moedig. Wees nederig. Zet de wierook weg en vergeet de bezwingen die ze je geleerd hebben. Vraag geen toestemming aan de autoriteiten. Knijp ertussenuit. Sluit je ogen en volg je adem naar de stille plek die leidt naar het onzichtbare pad dat jou naar huis leidt.

Luister. Zachtjes, de Ene van wie jij houdt roept. Luister. Aanvankelijk zul je slechts flarden van Zijn stem horen. Liefdesbrieven die Hij voor je neerlegt op geheime plekken. In het geluid van je baby die lacht, in je geliefde die jou een droom vertelt, in een boek over liefdevolle vriendelijkheid, in de zon die onder de horizon zakt en een paarse pauwenstaart en oranje wolken die zich daarachter ontvouwen, in de naamloze smart die jouw hart vult als je 's nachts wakker wordt en je herinnert dat de wereld in oorlog is en jij niet bij machte bent om het vechten te laten stoppen. Laat het zinloze geklets tussen vriendinnen aan je voorbijgaan en richt je op wat ertoe doet. Luister. Later zal Zijn stem dichterbij komen. Uit de kakafo-

nie van gedachten komt een fluistering omhoog waarvan jij vrijwel zeker weet die voor jou bestemd is en die ook weer vervaagt in de stille ruimte ertussen. Luister. Zijn roep is fluitmuziek, ver weg. Het komt dichterbij.

Wees moedig en wandel door het land van jouw wilde hart. Wees zacht en weet dat je niets weet. Wees aandachtig en weet dat elk moment een gebed kan zijn: boter die je smelt, eieren die je klutst, een vork die naar je mond gaat, en daarin God loven. Het eerste korte verhaal van je dochter uittypen, en daarin God loven. Je zelfbeheersing en je waardigheid verliezen bij iemand van wie je houdt, en ook daarin God loven. Verrukking in evenwicht met helder denken, zelfbeheersing met overgave. Wees stil. Luister. Blijf lopen.

Wat een spectaculair koninkrijk ben je binnengewandeld! Je sluit vriendschap met de bewakers en temt de leeuwen bij de poorten. Je glipt op je gebedskleed door een kier in de deuropening. Je steekt de slotgracht over tussen deze wereld en de andere, loopt als het moet zelfs over water, omdat dit jouw rechtmatige plek is. Daar is jouw Geliefde, rustend in het meest innerlijke verblijf. Hij wacht op jou en biedt je wijn aan uit een fles met jouw wapen op het etiket. Onderzoek. Rust als dat nodig is, maar ga niet slapen. Ga recht op Zijn armen af.

En als je de slangen van ijdelheid en hebzucht van je hebt afgeslagen, de hagedissen van eigendunk hebt overwonnen en je drukke geest in slaap hebt gewiegd, zullen je passen lichter zijn. Wanneer je alles uit je handen hebt laten vallen om een kopje thee te maken voor een vriendin met een gebroken hart, wanneer je in opstand bent gekomen tegen het misbruik van onschuldige kinderen en hun ouders, wanneer je er bewust voor hebt gekozen om eenvoudig te leven en de aarde te eren, zullen je passen lichter zijn. Als je bewust stil bent geworden terwijl alles om je heen om chaos vraagt, zul je merken dat de deuren tussen alle kamers van dit innerlijke kasteel wijd openstaan, en dat de weg naar je ware liefde vrij is.

Niemand anders heeft controle over de toegang tot deze perfecte plek. Geef jezelf onvoorwaardelijke toestemming om daarheen te gaan. Vergeef jezelf voor het keer op keer missen van het teken. Geloof de ongelooflijke waarheid dat de Geliefde het middelpunt van jouw wezen heeft gekozen als Zijn verblijfplaats omdat het de mooiste plek is in de hele schepping. Verlies geen tijd. Ga het centrum van je ziel binnen.

Een groots leven

In haar inleiding op *Middlemarch* voert de negentiende-eeuwse feministische schrijver George Eliot de Heilige Teresa op als het perfecte voorbeeld van een vrouw die bij toeval de zeldzame genade vond om daadwerkelijk de verheven roeping van haar geest te ervaren. ‘Teresa’s hartstochtelijke, idealistische aard vroeg om een groots leven,’ zo schrijft Eliot.

Het is nu algemeen bekend dat Teresa van Jezus, in 1515 geboren als Teresa de Ahumada y Cepeda, afstamde van een familie van verborgen Joodse oorsprong. Uit angst voor de Inquisitie van het vijftiende-eeuwse Spanje kocht Teresa’s rijke Joodse grootvader Juan Sanchez de status van *hidalgo*, een adellijke titel, waarmee zijn kinderen toegang tot de adellijke klassen kregen, zodat ze goed zouden kunnen trouwen. Dit was echter pas nadat Juan Sanchez ontdekt had dat hij en zijn familie door de Inquisitie verdacht werden van het in het geheim thuis praktiseren van het Joodse geloof. Veel *conversos* (tot het christendom bekeerde Joden) waren namelijk eigenlijk crypto-Joden, die zich in het openbaar strikt aan de christelijke leer hielden en in de privésfeer het voorouderlijk geloof beleden.

Iedereen wist dat de straf die op dergelijke misdaden stond de dood kon betekenen. Dus besloot Juan te biechten voordat hij berecht zou worden. Zijn afgezwakte veroordeling was eerder vernederend dan levensbedreigend. Hij en zijn kinderen werden zeven aaneengesloten vrijdagen lopend door de straten van Toledo gedre-

ven, gedwongen om heldergele gewaden te dragen die versierd waren met een brandend kruis en slangen. Terwijl ze de sabbat van hun volk moesten afzweren werden ze gedwongen om bij elke kerk, elke kapel en elk altaar in de stad te knielen. De taak van de stedelingen was om stenen te gooien, te spugen en om de smerige Joden verbaal te beledigen.

Teresa's vader, Alonso Sanchez de Cepeda, was de jongste zoon van Juan Sanchez. Diep geraakt door deze vroege ervaring van publieke vernedering, richtte Alonso zich op het nastreven van een leven van status en privileges voor zichzelf en zijn gezin. Geïnspireerd door zijn begaafde dochter Teresa was aan het einde van zijn leven zijn gepassioneerde liefde voor God ontvlamd.

Vroeg in zijn eerste huwelijk overleed plotseling Alonso's jonge vrouw Catalina, hem met twee kleine kinderen achterlatend. Hij trouwde met haar veertienjarige nichtje Beatriz Davila de Ahumada, die hem nog eens negen kinderen schonk voordat ze tijdens een bevalling op dertigjarige leeftijd overleed. Teresa was twaalf toen ze haar moeder verloor en ze was gebroken door haar dood. Beatriz was uitzonderlijk hecht met haar kinderen geweest. Onder de appelboom las ze hen geregeld voor uit de in die tijd populaire ridderromans. Teresa deed een beroep op de maagd Maria om alsejeblieft nu haar moeder te zijn, een gebed dat de rest van haar leven in haar hart zou branden.

Maar eerst raakte Teresa een tijdje op drift. Het lijkt erop dat ze profiteerde van wat een overweldigende thuissituatie voor de arme Alonso moet zijn geweest. Teresa adoreerde haar vader, maar ze was een wild kind. Ze sleepte meerdere broertjes en zusjes en neefjes en nichtjes uit de buurt mee in haar avonturen. Aanvankelijk nog onschuldig toen de jonge Teresa en haar kameraadjes eropuit trokken om in de grensgebieden de Moren uit te dagen, maar naarmate ze de pubertijd bereikten werden deze ondernemingen serieuzer.

Toen ze zestien was werd ontdekt dat Teresa's verhouding met een jongen aan wie ze in de verte verwant bleek te zijn, intiemer was

dan sociaal acceptabel was. Het is niet duidelijk wat er precies ontloken was tussen de mooie en levendige Teresa en haar verliefde neef. Hoewel Victoria Lincoln in haar biografie *Teresa: A Woman* Teresa's maagdelijkheid in twijfel trekt, kan haar zonde ook zo simpel geweest zijn als zonder toezicht in de tuin zitten met een jongen. Teresa zelf refereert zijdelings aan het ondeugende gedrag in haar jeugd; gniffelend als ze belachelijk genoeg op haar zestigste wordt beschuldigd van seksuele losbandigheid, terwijl de echte overtredingen uit haar meisjesjaren in de vergetelheid waren geraakt.

Ongeacht hoever deze verboden romance was gegaan, de uitkomst was klassiek: Teresa werd verbannen naar een nonnenklooster. De hoop was dat een kloosteropvoeding het eigenzinnige meisje niet alleen op het rechte pad zou brengen, maar haar ook weg zou halen uit de sfeer van verleiding, waardoor de aandacht van de buurt zou verschuiven naar nieuwe gespreksonderwerpen.

Tot haar eigen verbazing kreeg de stoutmoedige Teresa inderdaad de smaak te pakken van het leven van stilte en gebed waarnaar ze was verbannen. Ze begon met zelfonderzoek om te zien of ze werkelijk voorbestemd was voor een monastieke roeping en ze vroeg de nonnen om voor haar begeleiding te bidden. Na een proces van streng zelfonderzoek kwam ze tot dit antwoord: het moest toch beter zijn dan het huwelijk.

Dit was geen eenvoudige keuze. Er waren wel duizend dingen aan het augustijner klooster die Teresa verafschuwde. Bovendien leken alle andere nonnen zoveel dieper geraakt te zijn door God dan zij. In het koor barstte altijd wel een devoot meisje in tranen uit aan de voeten van de Heer, terwijl Teresa er geen enkele heilige traan wist uit te persen. De waarheid was, dat ze vreesde voor haar ziel. Teresa kende haar ware aard. Ze was vastbesloten haar vaders eer nooit meer in opspraak te brengen door haar indiscrete romantische verwickelingen. Het sociale verkeer bleef haar verleiden. Ze kon niet anders dan vermoeden dat haar drang om leuk gevonden te worden haar uiteindelijk naar de hel zou leiden.

Tot haar ontzetting ging Teresa's vader niet akkoord met het plan. Zijn tijdelijke oplossing voor het verontrustende gedrag van zijn dochter had averechts gewerkt. Waarom kon ze niet gewoon vrolijk in de veiligheid van het klooster de opschudding rond alle roddels uitzitten en dan thuiskomen en net als andere meisjes een fatsoenlijke echtgenoot zoeken?

Het feit dat ze getuige is geweest van de dood van haar geliefde moeder als gevolg van de achtereenvolgende bevallingen, heeft waarschijnlijk deels bijgedragen aan haar afkeer van het gezinsleven. Toch gaat Teresa's roeping tot een spiritueel leven waarschijnlijk dieper dan dat.

Over Teresa's afwijzing van een huiselijk leven schreef Eliot: 'Haar innerlijke vuur zou een gewoon bestaan al snel hebben uitgeput. Dat vuur werd van binnenuit gevoed en richtte zich op iets wat geen grenzen kende: een vorm van vervulling die nooit tot vermoeidheid zou leiden en die de wanhoop over het eigen tekort zou kunnen verzoenen met het extatische besef van een leven dat het zelf overstijgt.'

Teresa's beslissing om afstand te doen van het wereldse, viel samen met een snel verval van haar lichamelijke gezondheid. Ze kreeg last van flauwtes en onverklaarbare koortsaanvallen. Meer dan eens moest ze het klooster gedwongen verlaten en terugkeren naar haar vaders huis om te herstellen. Het was tijdens een van deze onderbrekingen dat Teresa kennismakte met de leringen over het Stiltegebed, in de boeken die haar oom Pedro haar hardop voor liet lezen. Haar interesse in een contemplatief leven verdiepte zich en uiteindelijk overtuigde ze haar vader ervan haar te steunen in haar beslissing om de geloften af te leggen. Deze intrede maakte echter niet in één klap een einde aan Teresa's problemen. Haar lichaam bleef haar meevoeren in een wilde reeks niet gediagnosticeerde aanvallen. Op een gegeven moment werd ze zelfs getroffen door een verlamming waarvan ze maandenlang moest herstellen. In feit zou Teresa haar hele leven vechten tegen een bonzend hoofd, ontstoken gewrichten en plotseling opkomende koorts.

Maar de gevaren ontvouwden zich niet enkel op het lichamelijke vlak. De wereldse verleidingen die ze zo gretig achter zich wilde laten, volgden haar ook naar het klooster. In de weekenden werden bezoekers uitgenodigd om in de kloosterzaal hun zielstoestand met de nonnen te bespreken. Teresa was het natuurtalent in deze voorstelling. Als bekwaam gesprekspartner en onverbeterlijke flirt wist ze het zo te regelen dat iedereen gedwongen werd om te wedijveren om haar aandacht – met name mannen. Voordat ze zich realiseerde dat ze zelf slachtoffer was geworden van haar twijfelachtige gave tot verleiding, was de mooie jonge non opnieuw gevaarlijk intiem geworden met een man. Ze betrapte zichzelf net op tijd om haar reputatie en haar sterfelijke ziel te redden. Ze realiseerde zich dat er iets moest veranderen.

Uiteindelijk gaf Pedro, die haar onrust voelde, haar een kopie van *El Tercer abecedario Espiritual* (Het derde spirituele alfabet) van Francisco de Osuna. Dit was na opnieuw een aanval van een mysterieuze ziekte, terwijl Teresa op de boerderij van haar oom op het platteland herstelde. Deze bijzondere verhandeling over het contemplatieve gebed werkte mede als katalysator in de radicale verandering van haar innerlijke leven. ‘Wat Osuna onderwees en Teresa vol enthousiasme leerde, is iets wat gedefinieerd kan worden als “spirituele ontvankelijkheid”: een soort waakzaam bidden, een activering en versterking van de verstandelijke vermogens om Gods liefdesaanval te kunnen doorstaan,’ schrijft Cathleen Medwick in haar prachtige biografie *Teresa van Ávila: Een spirituele biografie*.

Terwijl Teresa zich wijdde aan de ontwikkeling van haar innerlijke stilte en groeide in wijsheid, en haar ziel zich opende en tot bloei kwam, ging haar gezondheid verder achteruit. Op een gegeven moment raakte ze in coma en werd bijna dood verklaard, toen ze plotseling met nieuwsgierige ogen onder de was doorkeek die al op haar oogleden was gedrukt als voorbereiding op haar begrafenis. Haar herstel werd als een wonder beschouwd en de hartstocht in haar aanbidding van haar God verdiepte zich.

Toch kenmerkte Teresa's pad zich nog niet door religieus vuurwerk en ander goddelijk ingegeven bewustzijn waar ze zo beroemd om zou worden. Sterker nog, hoewel ze ijverig was in haar spirituele beoefening, was haar innerlijke leven de volgende twee decennia redelijk normaal.

Toen, plotseling, rond haar veertigste, begonnen momenten van goddelijk bewustzijn zich als een moesson uit te storten over het uitgedroogde landschap van Teresa's ziel. Het begon op een doodgewone dag toen de nietsvermoedende non door de gangen van de kapel slenterde. Een Christusbeeld, bekend als 'Ecce Homo', dat iemand in de gang had gezet, trok haar aandacht. Voor ze het wist, lag Teresa languit op de vloer en snikte. Het beeld van de lijdende verlosser ontsloot decennia van wroeging en verlangen. De tranenstroom leek te dienen als een zuiverende rivier, die al haar opgekropte verwarring wegspoelde. Toen ze uiteindelijk weer ging staan, voelde ze zich opgeladen, vernieuwd en zelfs herboren.

Vanaf dat moment ervaaarde Teresa een onophoudelijke reeks bovennatuurlijke ervaringen. Visioenen van de opgestane Christus, Zijn Heilige Moeder en diverse heiligen werden afgewisseld met spirituele stemmen waarin specifieke boodschappen werden doorgegeven, zoals: 'Nu wil ik dat je niet met mensen spreekt, maar met engelen.'

Teresa begreep wat dit betekende. Ze stortte zich met alle geestdrift van een bekeerde in een leven van onophoudelijk gebed. Haar momenten van mystieke vervoering waren talrijk en bekend. Soms raakte ze in tranceachtige toestanden die haar urenlang verlamden en leek ze te stoppen met ademen. Als dit in het openbaar gebeurde, vond Teresa het vreselijk gênant. Het verhaal gaat dat Teresa begon te zweven terwijl ze op een dag tussen haar zusters in het koor zong. Toen de andere zusters begonnen te fluisteren en te wijzen, keek Teresa omlaag en realiseerde ze zich dat ze enkele centimeters boven de stenen vloer was opgestegen. 'Zet me neer!' eiste ze van God. En dat deed Hij.

En toen het Christuskind eens verscheen en vroeg wie zij was, antwoordde ze: 'Ik ben Teresa van Jezus. Wie bent u?' 'Ik ben Jezus van Teresa,' zei Hij.

Het waarschijnlijk meest invloedrijke van Teresa's mystieke momenten werd in marmer vereeuwigd door de Italiaanse beeldhouwer Gian Lorenzo Bernini. Hij noemde het *Saint Teresa in Ecstasy* (De extase van Theresia). In deze ongegeneerd sensuele beeltenis zien we de non gelukkig achterovervallen terwijl een duidelijk verheugde, androgyne engel een vlammend zwaard in haar stoot, waardoor ze in vuur en vlam komt te staan van haar liefde voor God.

Deze ervaring is bekend geworden als de 'transverberatie' en deed zich herhaaldelijk voor gedurende langere tijd in Teresa's leven. Elke keer wanneer het mes werd teruggetrokken, voelde het voor Teresa alsof haar ingewanden mee naar buiten werden getrokken. 'De pijn is zo hevig dat ik moet kermen. De zaligheid van de intense pijn is zo extreem, dat ik niet wil dat het ophoudt, en de ziel is niet tevreden met minder dan God,' schrijft Teresa in haar biografie. Ze moest toegeven dat 'het lichaam een groot aandeel heeft in deze ondraaglijke extase'.

Toen het woord over Teresa's uitzonderlijke ervaringen de ronde ging doen, richtten de ogen van de Inquisitie zich op de non van middelbare leeftijd. Maar Teresa's eigen grondige controle van haar toestanden was minstens zo streng als dat van hen. Tevergeefs zocht Teresa jarenlang wijze raad om haar te helpen voor eens en voor altijd vast te stellen of haar visioenen, uitspraken en momenten van vervoering van God kwamen of van de kwade geest, of dat het ging om een psychische aandoening, waarvan alle uitingen in die tijd onder de term 'melancholie' werd geschaard.

Teresa leek haar spirituele giften eerder vernederend dan verheffend te vinden. Terwijl ze God voortdurend loofde voor het zegenen van 'een gewone vrouw' met dergelijke heerlijke uitingen van Zijn liefde, bleef ze ook toegewijd aan de heiligheid van het gewone.

In het kloosterleven waren de voorraden vaak schaars en Teresa hield van koken en eten. ‘God leeft ook tussen de potten en pannen,’ zei Teresa dan. Op een dag, nadat er beleefd gevraagd werd naar het overduidelijke plezier dat ze had in eten, zou Teresa gezegd hebben: ‘Als je bidt, bid dan. Als je patrijs eet, eet dan patrijs,’ waarna ze vol genot doorging met eten. ‘God, bevrijd me van vrome nonnen,’ was een gebed dat men Teresa veelvuldig binnensmonds hoorde zeggen.

Tegen de tijd dat Teresa van Ávila Johannes van het Kruis ontmoette, een van de weinige mannen die ze ooit waardig genoeg achtte om haar ziel te leiden, leerde ze een evenwicht te vinden tussen het innerlijke en uiterlijke leven. Ze leerde haar extatische impulsen onder controle te houden, nu het tijd werd om zich te richten op de hervorming van het religieuze kloosterleven. Gefrustreerd door het zien van het trage verval van een orde die oorspronkelijk was gesticht op de idealen van eenvoud en stilte, nam Teresa de taak op zich om de terugkeer naar een pad van armoede en contemplatief gebed in de karmelietenorde te leiden.

De vijfentwintigjarige priester Johannes van het Kruis was amper anderhalve meter lang, met vurige ogen en een donkerbruine huid, die duiden op zijn gemengde Joodse en Moorse afkomst. Johannes was teleurgesteld door dezelfde goddeloze gedragingen die Teresa dwarszaten. Eigenlijk was hij onderweg naar de bergen om daar als kluizenaar te leven, toen de tweeënvijftig jaar oude non hem opwachtte en hem tot haar doel bekeerde. Samen met pater Jerónimo Gracián stichtten ze mannen- en vrouwenkloosters in heel Spanje, gewijd aan de compromisloze spirituele beginselen van hun hervorming. Hun beweging werd ‘De Ongeschoeide Karmelietenorde’ genoemd, wat hun toewijding aan de eenvoudige waarden weergaf die gesymboliseerd werden door hennep sandalen, die ze zelfs in de winter droegen. Het duurde tot een jaar voor Teresa’s dood op haar zevenenzestigste dat de Ongeschoeide Karmelieten eindelijk werden toegelaten als officiële orde binnen de katholieke kerk.

Als twee onbezonnen geliefden hadden de ouder wordende celibataire non Teresa en de celibataire jonge priester Johannes een gepassioneerde en tumultueuze band. Vele jaren na het begin van hun relatie zou Johannes, van nature niet gehecht aan wereldse zaken, tot de conclusie komen dat hij overmatig gehecht was aan Teresa, waarna hij een schat aan brieven waarin hun vriendschap was vastgelegd systematisch verbrandde. Teresa vereerde zijn doordringende inzicht en voelde zich tegelijkertijd beledigd door zijn onbeschaamde kritiek op haar indrukwekkende spirituele momenten.

Toch behoorden Johannes' vragen tot de weinige waar Teresa ooit serieus over na zou denken, en Teresa's visie op een contemplatief pad werd de missie voor de rest van zijn leven. Deze toewijding leidde nog geen drie dagen nadat Teresa het schrijven van *Het innerlijke kasteel* had afgerond tot zijn gevangenneming door de reguliere karmelieten. De boze monniken zetten hun broeder gevangen in een donkere toren en martelden hem negen maanden lang. Op het randje van de dood ontsnapte Johannes op wonderbaarlijke wijze aan zijn gevangenschap en vond hij een toevluchtsoord in een van Teresa's Ongeschoeide vrouwenkloosters, waar hij zijn mystieke meesterwerk *De donkere nacht van de ziel* samenstelde.

Gedurende haar hele loopbaan als zowel mysticus en hervormer was Teresa altijd op haar hoede voor de dreigende aanwezigheid van de Inquisitie. Meestal slaagde ze erin om hen door haar verstand en onverminderd charisma op afstand te houden. Haar nalatenschap is duizelingwekkend. Tijdens de laatste twee decennia van haar leven, ondanks ernstige problemen met haar gezondheid, slaagde Teresa erin om per wagen het hele platteland over te reizen, zeventien Ongeschoeide Karmelietenhuizen te stichten en ondertussen verschillende boeken te schrijven die tegenwoordig gezien worden als enkele van de meest belangrijke klassiekers in de geschiedenis van de spirituele literatuur.

Toen Teresa en haar nonnen tijdens een bijzonder uitputtende reis met hun ezelswagen probeerden een woeste rivier over te steken,

brak er een kabel en spoelden al hun spullen weg. Getergd trok Teresa zich terug om onder een boom te mediteren. Daar hoorde ze de stem van God, die haar geruststelde dat deze tegenslag een teken van Zijn liefdevolle vriendschap was. ‘Welnu, geen wonder dus dat je zo weinig vrienden hebt!’ momperde Teresa terug.

Tegen de veelvuldig geuite wensen van Johannes van het Kruis in, die zorgen had over het welzijn van zijn mentor, maakte Teresa de laatste reis van haar leven aan het einde van 1582. Op weg om in het noorden een klooster te stichten, moest Teresa van plan veranderen door een bericht waarin een gravin de aanwezigheid van de heilige non eiste bij de aanstaande geboorte van haar kleinkind. Het was een beproevende reis. Zwaar weer en gruwelijke omstandigheden sloopten Teresa zodanig dat ze zich toen ze haar bestemming bereikte verexcuseerde en direct naar bed ging.

Teresa stond nooit meer op. Volgens de legende zou Teresa tijdens haar laatste adem deze woorden geuit hebben: ‘Geliefde, het is tijd om verder te gaan. Goed dan, Uw wil geschiedde. O mijn Heer, mijn wederhelpt, het uur waar ik naar verlangde is gekomen. Het is tijd dat we elkaar ontmoeten.’ Er wordt gezegd dat op dat moment een witte duif opvlog van onder de lakens van de heilige. Een boom waar alle bladeren vanaf gevallen waren zat opeens vol bloesem alsof het april was en niet oktober. Een dodelijk zieke non was ogenblikkelijk genezen. En een stralend licht stroomde de doodskamer binnen terwijl het parfum van lelies de lucht vulde.

Daarna ontvouwde zich een lang drama rondom Teresa’s onconventionele heiligheid. Was ze werkelijk heilig of louter hysterisch? Was het waar dat zelfs na twee jaar haar lichaam nog niet ontbonden was en nog altijd naar lelies rook? Zou men ook niet kunnen stellen dat deze vrouw misschien iets te veel van God hield? Terwijl de Inquisitie haar na haar dood net zo in twijfel trok als ze tijdens haar hele volwassen leven had gedaan, kregen haar volgelingen de overhand en werd ze uiteindelijk in 1622 heilig verklaard.

Vijf eeuwen lang hebben vrouwen tegen Teresa van Ávila opge-

keken als een rolmodel van een sterke, uitgesproken, onafhankelijke vrouw met hartstochtelijke overtuigingen die verheven idealen gestalte heeft gegeven. Haar liefde voor haar naasten, vooral haar nonnen, was legendarisch: ze leefde volgens de leringen van Christus op het pad van het hart. Zowel mannen als vrouwen raken nog altijd onder de indruk van haar genialiteit en hun harten worden geraakt door haar compassie.

De taal van verlangen

Er zijn ontelbaar veel vruchten die de hedendaagse spirituele zoekende kan oogsten van de geschriften van Teresa van Ávila. Maar diezelfde zoekende kan niet anders dan zich afvragen waarom deze briljante mystica, lange tijd gerespecteerd als een inspiratie voor feministen en vereerd als een heilige, zichzelf voortdurend minachtte. Ze kleinerde niet alleen zichzelf in haar schrijven, ze betrok alle vrouwen in haar verklaringen van minderwaardigheid.

Vanaf het moment dat zij voor het eerst in mystieke vervoering raakte tot de nacht waarin ze haar laatste adem uitblies, leefde Teresa in angst voor de Spaanse Inquisitie. De Inquisiteurs waren buitengewoon alert op de dreiging van de protestante Reformatie en zochten voortdurend naar onorthodoxe praktijken. Een katholieke randgroepering, bekend als de *Alumbrados*, won aan populariteit. Deze beweging legde de nadruk meer op het nastreven van vervoering dan op het officiële gebed, waardoor Teresa's momenten van vervoering in een nog verdachter licht kwamen te staan. Haar leven werd gekarakteriseerd door het vinden van een evenwicht tussen de radicale aard van haar persoonlijke waarheid en de politieke omzichtigheid die nodig was om haar te beschermen tegen een veroordeling als ketter. Nergens anders is die strijd aangrijpender weergegeven dan in haar laatste meesterwerk, *Het innerlijke kasteel*. Aan het einde van haar leven had Teresa haar les geleerd. Als zij zich niet als eerste klein maakte, zou de Inquisitie dat zeker voor haar doen, en niet alleen in woorden.

Mede om deze reden verwijst Teresa in haar schrijfwerk voortdurend naar zichzelf als ‘een zekere persoon’, alsof dit masker haar identiteit zou verhullen. Deze uitdrukking kon niet doorzichtiger zijn. Het is net als in *De Nieuwe Kleren van de Keizer*, waaronder de naakte Teresa moedig en helder straalt.

Hoewel ze uit een bevoorrechte familie kwam, heeft Teresa nooit officieel onderwijs gehad. Ze was een vrouw, voorbestemd voor een van de twee mogelijke wegen: toegewijde vrouw en moeder, of vrome non. Haar aangeboren wijsheid werd voortdurend op de proef gesteld door de *letrados*, geleerde mannen (of ‘voor-de-helft-geleerde mannen’ zoals Teresa ze soms noemde en die ze als de gevaarlijkste en irritantste mannen beschouwde).

Maar omdat zij de hoofdrollen speelden in het heersende machtsdrama en Teresa hun goedkeuring nodig had voor de veiligheid en het voortbestaan van haar hervorming, vertelde ze hun regelmatig wat ze wilden horen. ‘Wie ben ik om over dergelijke verheven zaken als het gebed te spreken?’ vraagt ze zich terughoudend af tussen subliem geuite passages over het innerlijke leven: ‘Niets anders dan een domme vrouw.’

Hedendaagse feministen zouden in de verleiding kunnen komen om Teresa na het lezen van net iets te veel van dergelijke snibbige voorbehouden uit afschuw links te laten liggen, maar ik spoor lezers aan om zich bewust te zijn van de historische context waarin deze zijn ontstaan. Teresa had het dubbele nadeel erfgenaam te zijn van een tot het christendom bekeerde Jood (*converso*) en een vrouw in een wereld die gedomineerd werd door rooms-katholieke mannen. Teresa leed waarschijnlijk heel wat minder aan een dodelijke laag zelfvertrouwen dan dat ze het gevaar liep om haar leven te verliezen door ideologische vervolging.

Aan de andere kant geloof ik dat er een element van authenticiteit school in Teresa’s gecultiveerde bescheidenheid. Ze was zich heel goed bewust van haar uitzonderlijke intelligentie en charme, en voerde haar leven lang een strijd tegen ijdelheid en verleiding. Ze

beschouwt de kamer van zelfkennis en nederigheid als het meest belangrijke verblijf in het innerlijke kasteel. Keer op keer opnieuw wijst ze er bij haar nonnen op dat als zij begenadigd zijn met de gave van spirituele vervoering, zij zichzelf niet specialer moeten beschouwen dan anderen, en deze zegeningen juist moeten gebruiken als een mogelijkheid om God te prijzen en de onbeduidendheid van het afgescheiden zelf te onderkennen.

Toch geef ik toe dat ik als Teresa's meest recente Engelstalige vertaler de vrijheid heb genomen om iets van haar beladen religieuze woordgebruik te verzachten. In lijn met mijn vertaling van *De donkere nacht van de ziel* van Teresa van Ávila's geliefde spirituele metgezel Johannes van het Kruis, heb ik ervoor gekozen om verwijzingen naar de intrinsieke slechtheid van de mens te minimaliseren en termen als 'zonde' en 'kwaadaardig' te vervangen uitdrukkingen als 'de plank misslaan', 'onvolkomenheid', 'onbewustheid', 'beperkingen' en 'negativiteit'. 'Doodzonde' is 'ernstige dwaling', 'de hel' is 'de onderwereld' en 'de duivel' is 'de kwade geest'. Waar ik het over 'drie Goddelijke Personen' heb in het zevende verblijf heeft Teresa het over de 'Heilige Drie-eenheid'. Soms vervang ik 'Heer' door 'Geliefde' omdat ik oprecht geloof dat deze mystieke term, die elke patriarchale associatie omzeilt, Teresa's levenslange toewijding aan haar God nauwkeuriger weergeeft. Ik heb het Spaanse mystieke gebruik behouden door naar de ziel (*el alma*) te verwijzen als vrouwelijk.

Het meest vurige gebed van iedereen die het werk van een genie vertaalt moet wel iets zijn als: 'Laat mij alstublieft zo diep doordringen in de geest van dit werk dat ik de boodschap waarachtig kan overbrengen, over de onmetelijke kloof van tijd en ruimte, taal en cultuur heen. Mogen de stilistische en filosofische keuzes die ik maak trouw zijn aan die geest.' Dit was zeer zeker elke dag mijn gebed als ik aan mijn tafel ging zitten met daarop een feestmaal aan boeken. Daarna stak ik de kaars aan die mijn dochter me gaf toen ik begon met het vertalen van de heiligen, en vroeg om begeleiding van een mystica wier meesterwerk ik zo schaamteloos herschreef in

de hoop het toegankelijk te maken voor een eigentijdse kring van spirituele zoekenden van wie ik wist dat zij haar nodig hadden. Ik kan niet anders dan geloven dat ze mijn lef zou hebben gewaardeerd, misschien nog wel meer dan het resultaat.

Het visioen

Toen Teresa van Ávila in de zestig was en al veel langer in haar pijnlijke lichaam had geleefd dan ze zelf ooit voor mogelijk had gehouden, had ze op een dag met haar biechtvader Gracián zo'n gesprek over het spirituele pad dat maar niet opschoot.

'O, ik zei dit zoveel beter in *Het boek van mijn leven!*' jammerde ze.

Maar haar autobiografie was al lang geleden in de handen gevallen van de Spaanse Inquisitie. Twintig jaar eerder had de Inquisitie voor het eerst verhalen gehoord over een karmelietes van middelbare leeftijd die, na een lang en onopvallend kloosterleven, plotse-ling voortdurend in vervoering raakte. Wat was er nou precies aan de hand, wilden zij weten. Argeloos schreef Teresa zeer gedetailleerd over de 'gunsten' die God haar had gegeven. Ze had nooit verwacht dat het vertellen van de waarheid haar zo in de problemen zou brengen, en jaren van hoofdpijn en stress zou veroorzaken.

'Schrijf het nog een keer op,' maande Gracián haar. 'Maar beschrijf je ervaringen deze keer op een heel algemene manier, zodat niemand kan bewijzen dat je over je eigen leven spreekt. Richt het aan je nonnen. Zij hebben deze leringen nodig. Wij allemaal.'

'Is dit een bevel?' vroeg Teresa met lichte spijt in haar stem, aangezien dit zou betekenen dat haar gelofte van gehoorzaamheid haar zou verplichten erin te berusten. 'Dat is het,' lachte Gracián. Net als veel van de mannen in Teresa's leven was hij in zijn hart net zozeer leerling als meerdere, maar op grond van de genderrollen zoals gedictieerd door de katholieke kerk zag hij het als zijn plicht haar ziel te hoeden, en Teresa waardeerde zijn leiding oprecht.

Praten over bidden was één ding; gaan zitten om erover te schrij-

ven iets anders. In de twintig jaar sinds haar eerste mystieke ervaringen schreef Teresa een aantal vooraanstaande boeken over het pad van het gebed, stelde ze enkele bundels met gewijde poëzie samen en voerde ze een aantal uitvoerige briefwisselingen. Tussen haar schrijfprojecten door en tegen alle verwachtingen in had ze een revolutionaire religieuze hervorming door heel Spanje geleid.

Toch was Teresa's innerlijke leven onmetelijk gerijpt sinds ze de eerste versie van haar spirituele verhaal op papier had gezet. Ze moest toegeven dat ze sindsdien een aantal dingen had geleerd, wat haar wellicht niet alleen in staat stelde om over bepaalde gevorderde stadia van gebed te spreken, maar haar er zelfs toe verplichtte haar kennis te delen met andere zielen die zich gewijd hadden aan de reis naar ontwaken.

Dit besef maakte het vooruitzicht om Gracián's instructie op te volgen echter niet makkelijker. Rond deze tijd lag Teresa's hervorming nog heviger onder vuur dan ooit tevoren. En haar fysieke gezondheid was een puinhoop. Tussen het ontwijken van politieke kogels en het ondergaan van verschrikkelijke hoofdpijn door, aanvallen van duizeligheid en een veelvoud aan andere lichamelijke kwalen, was Teresa bepaald niet in de stemming om nog een boek te schrijven. Alles wat ze wilde was bij het vuur zitten met haar spinnewiel en daarna naar het koor gaan om voor haar God zingen.

Het voorwoord van *Het innerlijke kasteel* is niet veel meer dan een verholde aanklacht. 'Weinig van de mij opgedragen taken die ik in gehoorzaamheid moest uitvoeren zijn zo moeilijk geweest als deze,' schrijft Teresa. En dus wendde ze zich tot de enige bron van hulp die ze ooit gekend had: God. 'Geliefde,' bad ze, 'Ik heb geen idee wat hier te zeggen. Als U wilt dat ik dit doe, zult U door mij heen moeten spreken.' Blijkbaar deed Hij dat.

Nonnen die hun moeder-overste aan haar nieuwe boek zagen werken, beschreven het proces als automatisch schrijven. Haar handen vlogen over het papier. Op haar gezicht een voortdurende uitdrukking van gelukzaligheid. Soms waren haar ogen niet eens op de

pagina gericht maar eerder omhoog, alsof ze naar een of andere onzichtbare schoonheid boven haar staarde. Afgezien van enkele langdurige onderbrekingen, schreef Teresa het volledige mystieke meesterwerk *Het innerlijke kasteel* in ongeveer twee maanden!

Het begon allemaal met een visioen dat de Geliefde aan Teresa openbaarde toen ze een beroep op Hem deed voor hulp. Het was de beeltenis van een prachtig kasteel binnen in onze eigen ziel, waar in het centrum de Geliefde zelf verblijft. Vanuit dit visioen zag Teresa in een flits het hele boek zich ontvouwen. Vanaf daar was het eenvoudigweg een kwestie van vastleggen wat ze zag, waarbij ze haar verslag doorspekte met regelmatige redactionele uitbarstingen over hoe groot deze God is die zo'n meesterwerk van liefde als de menselijke ziel gecreëerd heeft.

Het uitzonderlijke aan dit kasteel waar God leeft, is dat het binnen in ons is. De reis naar eenwording met de Geliefde is een reis naar huis, in het centrum van onszelf. 'Hoe denken jullie dat zo'n plek zal zijn die zo'n koning... zo betoverend zal vinden?' vraagt Teresa haar zusters in hoofdstuk een. 'Ikzelf kan niets zo geweldigs bedenken als de schoonheid en volheid van een ziel.'

Hoeveel voorbehouden Teresa in dit boek ook opwerpt in een poging de Inquisitie ervan te overtuigen dat zij niet moedwillig de autoriteit van de Kerk schendt, kan niets de kracht ervan verzwakken. De menselijke ziel is zo fantastisch dat God zelf haar als Zijn verblijfplaats kiest. Het pad naar God leidt ons dan ook op een reis van zelfontdekking. Het zelf kennen is God kennen. En deze zielen van ons zijn, verre van uit den boze, juist perfect, prachtig en onschendbaar.

En dat niet alleen, we hebben er vrije toegang toe wanneer we maar willen. Dit zou een bedreigende opvatting kunnen zijn voor de Kerk. Immers, geen ritueel noch autoritaire figuren zijn vereist. Het enige wat we moeten doen is stil zitten en naar binnen gaan. Geen wonder dat contemplatieve mensen nooit populair zijn geweest onder de geïnstitutionaliseerde religieuze instanties. Als Te-

resa niet de gave had gehad om de Spaanse Inquisiteurs, overheidsfunctionarissen en potentiële aanhangers te bekoren, en niet zo zorgvuldig haar politieke connecties had opgebouwd in een veelvoud aan sectoren, had ze net zo makkelijk op de brandstapel kunnen belanden als vereerd te worden als een heilige.

De meest innerlijke kamer van God

Teresa leert ons dat God ons roept vanuit het centrum van de ziel. De drijvende kracht van ons bestaan is ons verlangen om onze weg naar huis, naar Hem te vinden. Deze zoektocht voert ons door de zeven essentiële kamers van het innerlijke kasteel. De toegang tot het kasteel is het contemplatieve gebed. Maar de ingang wordt bewaakt door een leger van venijnige schepselen wier missie het is om de reis van de ziel naar vereniging met de Geliefde te dwarsbomen door haar met allerlei verraderlijke wereldse verleidingen in de war te brengen.

Als de ziel erin geslaagd is het kasteel binnen te gaan, kan ze er zeker van zijn dat er gemene reptielen met haar mee naar binnen glippen en volharden in hun pogingen de ziel te misleiden. Haar enige hoop is een discipline van nederigheid en zelfkennis te ontwikkelen. Ze moet voortdurend haar eigen beperkingen erkennen en de grootsheid van God prijzen.

De warmte en het licht die uit de meest innerlijke kamer van God uitstralen naar elke kamer in het kasteel, bereiken het eerste verblijf slechts in diffuse vorm. Door de bewuste beoefening van het gebed ontwikkelt de ziel de kracht om de uitdagingen van het eerste verblijf te verdragen en het tweede binnen te gaan.

Hier begint de ziel te leren hoe ze zich af kan sluiten voor de herrie van de alledaagse wereld en hoe ze zich af kan stemmen op de fijngevoelige stem van God. Niet dat Hij persoonlijk tegen haar spreekt (dat soort intimiteit komt later), maar ze hoort Hem meer in de vorm van betekenisvolle gesprekken met andere zielen op het pad, via inspirerende toespraken en via heilige geschriften. Gods

licht is hier een beetje warmer en helderder dan in het eerste verblijf. Er is nog altijd voldoende ruimte om terug te vallen, maar de ziel die nederig in gebed blijft zal naar het derde verblijf gaan.

In dit stadium heeft de ziel de neiging zichzelf bijna ondraaglijk serieus te nemen. Ze is vastbesloten niet te verdwalen. Maar hoe grondig ze haar spirituele discipline in het derde verblijf ook beoefent, God lijkt niet bereid om haar de troost te bieden waar ze naar verlangt. Bidden begint droog en leeg te voelen. Deze droogte is een beproeving van nederigheid, zo verzekert Teresa ons. Als de ziel kan stoppen met God te willen begrijpen door middel van haar verstand en zich erop concentreert Hem met haar hart te voelen, als ze kan leren haar persoonlijke wil over te geven aan de ondoorgrondelijke wil van de Geliefde, zal ze doorgaan naar het vierde verblijf.

Wat een wonderbaarlijke verblijfplaats is dit! Het vierde verblijf is het balanspunt tussen de eerste drie verblijven, waar de ziel zich door haar eigen bewuste inzet ontwikkelt, en de laatste drie verblijven, waar God het overneemt. Het is de plaats waar het natuurlijke en bovennatuurlijke samenkomen. Het is de grot van het hart, de glanzende draaikolk die uitstraalt naar de drie primaire energiecentra eronder en de drie verheven energiecentra erboven. Hier draait alles om liefde.

Theresa schrijft: 'Het is belangrijk om niet veel te denken, maar veel lief te hebben, en zo alles te doen wat ons het meest bewust laat worden van liefde.' In dit hoofdstuk maakt Teresa een onderscheid tussen de geestelijke troost die God soms biedt aan zwakkere zielen tijdens hun reis, en de goddelijke zaligheid waarmee Hij de ziel vervult die in ingegeven gebed verkeert. Teresa noemt dit het Stiltegebed. De zintuigen en het verstand worden tot rust gebracht en raken verstild.

Om het verschil te benadrukken tussen de voldoening die voortkomt uit onze eigen discipline en de genade van heilige verrukking, maakt Teresa een vergelijking tussen water dat een bassin vult door zich luidruchtig een weg te banen via een uitgebreid stelsel van

aquaducten, en water dat geruisloos een watertrog vult vanuit een bron die er middenin ontspringt.

In het vijfde verblijf verlooft de ziel zich met God. Wat een vreugde! Ze ervaart deze belofte door diepgaande contemplatie, die Teresa het Gebed van Vereniging noemt. Hier worden de zintuigen volledig uitgeschakeld. Wanneer de ziel uit deze toestand terugkeert, weet ze zonder ook maar enige twijfel dat 'zij in God is en God in haar'.

Hier laat Teresa tijdelijk de beeldspraak van het kasteel los en introduceert de metafoor van de zijderups. Het lelijke beestje spint op miraculeuze wijze van het meest verfijnde materiaal een huisje voor zichzelf en kruipt er dan in om te sterven. Teresa legt uit dat het huisje Christus is, en de worm de ziel voordat ze door vereniging met de Geliefde transformeert tot een prachtige witte vlinder. Alleen door aan ons kleine afgescheiden zelf te sterven kunnen we vrijgelaten worden om naar huis te vliegen, naar God.

In het zesde verblijf leren de ziel en God elkaar beter kennen. Naarmate ze samen meer tijd samen doorbrengen, worden ze steeds verliefder. In het zesde verblijf ervaart de ziel deze liefde als een brandende verwonding. Soms voelt de pijn als een ondraaglijk verlangen; andere keren voelt het als een zeer pijnlijke lichamelijke aandoening. Soms komt de kwelling door kwaadwillende roddel en onbegrip van mensen die voor de ziel het meest dichtbij voelden. 'Dit soort verraad vreet het meest aan haar,' zegt Teresa.

Toch is veel van het zielenlijden hier doordrenkt met onuitsprekelijk geluk. Haar momenten van mystieke vervoering worden frequenter en intenser. Ze erkent dat haar wond van God komt en bidt spontaan dat ze nooit meer zal herstellen!

Maar heling komt hoe dan ook, in het zevende verblijf. De ziel is eindelijk gearriveerd in de meest innerlijke kamer, waar de Geliefde verblijft. Haar eenwording met Hem is nu voltooid. Hier ontvouwt zich de grootste van alle schijnbare tegenstrijdigheden.

Wanneer de minnares eindelijk eenwording bereikt met het object van haar verlangen, wordt haar afgescheiden zelf weggevaagd.